

ISSN NO . 2676-1297

‘मैनबत्तीको शिखा’ कवितामा लयविधान

राजिन पनेरू*

अध्ययनसार

प्रस्तुत लेखमा भूमि शेरचनकृत ‘मैनबत्तीको शिखा’ कवितामा लयविधानको खोजी गरिएको छ। प्रस्तुत कवितामा प्रयुक्त लयविधानको खोजी प्रस्तुत लेखको मुख्य विषय सन्दर्भ रहेको छ। पङ्क्तिगत विन्यास, आवृत्ति वा समानान्तरता, विचलन, लेख्य चिन्हहरूको प्रयुक्ति तथा शब्दहरूको खण्डीकरणजस्ता सन्दर्भले कवितामा लय निर्माण भएको छ। भाषाद्वारा सृजना हुने लयलाई कविताको सङ्कथन विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण आधारको रूपमा लिइन्छ। नारीको जीवन सन्दर्भका साथै मानवको जीवन चक्रको भावलाई विशिष्ट मुक्तलयका माध्यमबाट यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको छ। यस अध्ययनमा गद्य कविताको लय विधानगत सैद्धान्तिक स्वरूपका आधारमा प्रस्तुत ‘मैनबत्तीको शिखा’ कविताको विश्लेषण गरिएको छ।

शब्दवलि : पङ्क्तिविन्यास, आवृत्ति, विचलन, खण्डीकरण,

१. विषय परिचय

‘मैनबत्तीको शिखा’ भूमि शेरचन (१९९२-२०४६) द्वारा लेखिएको गद्यकविता हो। प्रस्तुत कविता *घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे* (२०२६) नामक कविता सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत छ। प्रस्तुत कवितामा प्रयुक्त लयविधानको खोजी प्रस्तुत लेखको मुख्य विषय सन्दर्भ रहेको छ। पङ्क्तिगत विन्यास, आवृत्ति वा समानान्तरता, विचलन, लेख्य चिन्हहरूको प्रयुक्ति तथा शब्दहरूको खण्डीकरणजस्ता सन्दर्भले कवितामा लय निर्माण भएको छ। भाषाको ध्वन्यात्मक स्वरूप लय हो। कवितामा लयको सृजना गति, यतिको प्रवाहमा हुने गर्दछ। लयलाई कविताको निजी, मौलिक र अनिवार्य तत्व मानिन्छ। लयले कवितालाई साहित्यका अन्य विधाबाट पृथक् तुल्याउँदछ। लय विधानका आधारमा कविता दुई प्रकारका हुन्छन्। ती हुन् : (१) पद्य कविता र (२) गद्यकविता। शास्त्रीय अनुशासनको छन्दगत नियममा बाँधिएर लेखिएका कविता पद्य कविता हुन्। परम्परागत नियममा नबाँधिई अभिव्यक्तिगत स्वतन्त्रतामा लेखिएका छन्दमुक्त कविता गद्यकविता हुन् जसमा लयगत विविधता पाइन्छ। भाषाद्वारा सृजना हुने लयलाई कविताको सङ्कथन विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण आधारको रूपमा लिइन्छ। यस अध्ययनमा गद्य कविताको लय विधानगत सैद्धान्तिक स्वरूपका आधारमा प्रस्तुत ‘मैनबत्तीको शिखा’ कविताको विश्लेषण गरिएको छ।

२. सैद्धान्तिक ढाँचा र आधार

प्रस्तुत लेखमा वर्णनात्मक एवम् विश्लेषणात्मक ढाँचाको प्रक्रिया अँगालिएको छ। सङ्कलित सामग्रीको वर्णन विश्लेषणका आधारबाट निष्कर्षमा पुग्ने प्रयास गरिएको छ। प्रस्तुत लेखमा विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधारका रूपमा लय विधानलाई लिइएको छ। लय विधानको खोजी प्रस्तुत कवितामा गरिएकाले निगमनात्मक पद्धतिको उपयोग गरिएको छ। संस्कृत भाषाको ‘ली’ धातुमा ‘अच् (अ)’ प्रत्यय लागेर लय शब्द निर्माण भएको पाइन्छ। यो संस्कृत तत्सम् शब्द हो। सामान्यतया लयले ध्वनि प्रवाहको ढाँचालाई बुझाउँछ (गौतम, २०६९ : १०५)। कवितामा विशिष्ट भाषिक विन्यासबाट

* लेखक त्रिभुवन विश्वविद्यालयअन्तर्गत पद्मकन्या बहुमुखी क्याम्पसमा उपप्राध्यापक हुन्।

लयको सृजना हुन्छ। छन्द बिनाका कविता सम्भव भए पनि लय बिना त कविताको कल्पना पनि गर्न सकिँदैन (लुइटेल, २०६० : १३७)।

लय कविताको अनिवार्य र महत्त्वपूर्ण तत्त्व हो। पद्य कवितामा छन्दले लयको सृजना गरेको हुन्छ भने गद्य कवितामा लय निर्माण गर्न त्यसमा वितरित विशिष्ट वाक्यीय ढाँचा र भाषिक विन्यासले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ। संरचनागत विविधता, प्रस्तुतिगत नवीनता र मौलिकताजस्ता विशेषता गद्य कवितामा रहेका हुन्छन्। यिनै विशेषताको आधारबाट गद्य कवितामा लयगत स्वरूप निर्माण हुन्छ। गद्य कवितामा लयविधानका आधारहरू निम्नानुसार छ :

२.१ पङ्क्ति विन्यास

गद्य कविताको लयविधानमा पङ्क्ति विन्यास एउटा महत्त्वपूर्ण आधार तत्त्वका रूपमा रहेको हुन्छ। गद्य कविताको पङ्क्तिको रूपमा एक शब्ददेखि धेरै शब्दहरू रहेका हुन्छन्। यसको पङ्क्ति योजना अनियमित, असमान र विविधतापूर्ण हुन्छ। यसै कारणले गद्य कविताको लय ढाँचा मुक्त किसिमले निर्माण भएको पाइन्छ। एउटै वाक्य पनि अनेक पङ्क्तिका रूपमा विभाजित रहेका हुन सक्छन्। हरेक पङ्क्तिमा गति, यति र लय सुरक्षित रहेको हुन्छ।

२.२ आवृत्ति

गद्य कविताको लय विधानमा आवृत्तिलाई अर्को महत्त्वपूर्ण आधार तत्त्वका रूपमा लिइन्छ। समान ध्वनि, समान वर्ण, समान पद, पदावली, समान वाक्य र समान अनुच्छेदहरू दोहोरिनु नै आवृत्ति हो। आवृत्तिद्वारा कवितामा आद्यानुप्रास, मध्यानुप्रास र अन्त्यानुप्रासको सृजना भएको हुन्छ। आवृत्तिले नै कवितालाई साङ्गीतिकता प्रदान गरेको हुन्छ, जसबाट विशिष्ट लको सृजना हुन्छ। त्यसैले आवृत्तिलाई गद्य कविताको लय निर्माण गर्ने महत्त्वपूर्ण आधार तत्त्वका रूपमा लिइन्छ।

२.३ विचलन

गद्य कवितामा लय सृजना गर्ने तत्त्वका रूपमा विचलन पनि पर्दछ। भाषा वा व्याकरणका मानक र प्रचलित नियमहरूको सार्थक र उद्देश्यपूर्ण अतिक्रमण वा उल्लङ्घन नै विचलन हो। यो एक किसिमको विशिष्ट ढङ्गको भाषिक प्रयोग हो। यसको सार्थक प्रयोगले कवितालाई लयात्मक बनाउँछ। गद्य कवितामा कोशीय विचलन, व्याकरणिक विचलन, लेखिमिक विचलन, आर्थी विचलन, भाषिकागत विचलन र प्रयुक्तिगत विचलन पाइन्छन्, जसबाट लयको निर्माण हुन्छ।

२.४ लेख्य चिह्नहरूको प्रयुक्ति

गद्य कवितामा लय सृजना गर्ने आधार तत्त्वका रूपमा लेख्य चिह्नको प्रयोग पनि पर्दछ। कवितामा विभिन्न लेख्य चिह्नको प्रयोग गरिएको हुन्छ, जसबाट लय निर्माण हुन्छ। अल्पविराम, अर्धविराम, पूर्णविराम, प्रश्नचिह्न, विस्मयबोधक चिह्न आदिको प्रयोग कुनै कवितामा व्यापक गरिएको हुन्छ भने कुनै कवितामा थोरै गरिएको हुन्छ। प्रयोग भएका चिह्न अनुरूपको गति, यति र लय कवितामा सृजना भएको पाइन्छ। उपयुक्त ठाउँमा प्रयोग गरिएको लेख्य चिह्नले कविताको लय निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ।

२.५ सम्बोधक शब्दको प्रयोग

गद्य कवितामा प्रयोग गरिएका विभिन्न सम्बोधक शब्दले लयको निर्माण गरेका हुन्छन्। मानवीय वा मानवेत्तर पात्रलाई बोलाउँदा, पुकारा गर्दा वा सम्बोधन गर्दा प्रयोग गरिने शब्दहरू सम्बोधक शब्द हुन्। यस्ता शब्दको प्रयोगले अभिव्यक्ति गम्भीर श्रुतिमधुर र लयात्मक बन्न पुग्दछ। तसर्थ गद्य कविताको लय विधानमा सम्बोधक शब्दको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ।

२.६ निदर्शकको प्रयोग

निदर्शकको प्रयोगले कविता रोचक र लयात्मक बन्न पुदछ। वक्ता वा प्रयोक्ताले सूचित गर्न चाहेको व्यक्ति, विषय वा स्थानलाई बुझाउन प्रयोग गरिएका भाषिक कोटिलाई निदर्शक भनिन्छ। व्यक्तिवाचक, स्थानवाचक र समयवाचक निदर्शकको प्रयोग कवितामा गरिन्छ। यस्ता निदर्शक अन्तसन्दर्भक र बहिसन्दर्भकका रूपमा रहेका हुन्छन्। अन्तसन्दर्भकका निदर्शकहरू पूर्व सन्दर्भक र पश्च सन्दर्भकका रूपमा प्रयोग भएका हुन्छन्। गद्य कवितामा प्रयोग भएका यस्ता निदर्शकले कवितालाई सशक्त र लयात्मक बनाएका हुन्छन्।

गद्य कवितामा लय सृजना गर्ने आधार तत्त्वका रूपमा पङ्क्ति विन्यास, आवृत्ति, विचलन, लेख्य चिन्हहरूको प्रयुक्ति, सम्बोधक शब्दको प्रयोग, निदर्शकको प्रयोग आदि उल्लेखनीय रहेका छन्। यहाँ यिनै आधार तत्त्वका परिप्रेक्ष्यमा 'मैनबत्तीको शिखा' कवितामा लयविधानको निरूपण गरिएको छ।

३. मैनबत्तीको शिखा कविताको मूलपाठ

शुभ्र, शान्त र स्निग्ध
शिखा मैनबत्तीको ।
मानौँ,
प्रथम रजस्वलापछि
स्नान गरेर
शारदीय घाममा
आफ्नो कौमार्य छरेर
थकित-थकित भैं
चकित-चकित भैं
एकलै-एकलै मुस्कुराइरहेको
अनुहार हो यो कुनै
सुन्दर नवयुवतीको ।
शुभ्र, शान्त र स्निग्ध
शिखा मैनबत्तीको ।

आँखाभरि वेदनाको पानी
तर, हर्षले हाँसिरहेछ आँखाको नानी
मानौँ, अप्रेशनपछि
होशमा आएर
घोर पीडामा पनि
शिर अलिक उठाएर
नवजात शिशुलाई निहालिरहेको
सन्तुष्ट आँखा हो यो
कुनै पुत्रवतीको
शुभ्र, शान्त र स्निग्ध
शिखा मैनबत्तीको ।

एकातिर धप्प-धप्प

बलिरहेछ अनुहार
अर्कीतिर तप्प-तप्प
ढलिरहेछ अश्रुधार ।
मानौं, यो कुनै विधवाको
त्यो क्षणको अनुहार हो
जब कि उसलाई आएर याद
एकासाथ
सुहागरात र स्वर्गीय पतिको ।
शुभ्र, शान्त र स्निग्ध
शिखा मैनबत्तीको ।

(भूपी शेरचन : घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे कविता सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत)

४. 'मैनबत्तीको शिखा' कवितामा लयविधान

लयविधानको सैद्धान्तिक स्वरूपका आधारमा 'मैनबत्तीको शिखा' कविताको लयविधान निम्नानुसार गरिएको छ :

४.१ पङ्क्ति विन्यास र लयविधान

प्रस्तुत कविता जम्मा १०४ शब्द र ३ अनुच्छेद भएको मध्यम संरचनामा संरचित काव्यिक संकथन हो । कवितामा जम्मा ३६ वटा पंक्ति छन् । १ देखि ५ शब्दसम्मको पंक्तिको विन्यास गरिएको छ । शब्दको विन्यास क्रमशः १:२, २:१३, ३:१०, ४:९ र ५:२ रहेको छ । यो मुक्त लय ढाँचायुक्त कविता हो । न्यूनतम शब्दहरूको वितरण (१:२ र ५:२) भएको छ भने अधिकतम शब्दहरूको वितरण (२:१३, ३:१० र ४:९) भएको छ । एउटै वाक्य अनेक पंक्तिहरूमा खण्डित छ, पहिलो अनुच्छेदको

एकलै-एकलै मुस्कुराइरहेको

अनुहार हो यो कुनै

सुन्दर नवयुवतीको

यसलाई यो एकलै-एकलै मुस्कुराइरहेको कुनै सुन्दर नवयुवतीको अनुहार हो भनी भन्न सकिन्थ्यो । त्यस्तै दोस्रो अनुच्छेदको

नवजात शिशुलाई निहालिरहेको

सन्तुष्ट आँखा हो यो

कुनै पुत्रवतीको

यसलाई पनि यो नवजात शिशुलाई निहालिरहेको पुत्रवतीको सन्तुष्ट आँखा हो भनी भन्न सकिन्थ्यो तर यसो भएको छैन ।

माथिका दुवै उदाहरणमा एउटै वाक्यलाई पनि अनेक पङ्क्तिहरूमा खण्डित गराइएको छ । जसबाट कवितामा आन्तरिक लय उत्पन्न गराएको छ र कवितालाई कविताको सौन्दर्य थप्ने काम गरेको छ ।

शब्दहरूको सामान्य निरन्तरता देखिन्छ । मानौं, *झँ* यसको उदाहरण हो । यद्यपि यसले कवितामा जोड दिने काम गरेको छ र कवितामा आन्तरिक लय उत्पन्न गराउन सहयोग गराएको छ । कविताको हरेक पङ्क्तिमा गति, यति र

लयको खण्ड सुरक्षित छ। जस्तो : शुभ्र, शान्त र स्निग्धको उच्चारणमा एक खालको गति र यति छ जसले लयको सिर्जना गरेको छ। तप्प-तप्प, धप्प-धप्प, थकित-थकित भैं, चकित-चकित भैं, एकलै-एकलै आदिमा पनि गति र यतिको संयोग छ, जसको कारण कवितामा आन्तरिक लय सिर्जना भएको छ। अनुकरणात्मक र पूर्ण द्वित्व शब्दले कवितामा आएको प्रत्येक पङ्क्तिको अन्त्यले विरामको संकेत गरेको छ र यसले कवितामा लय सिर्जना गरेको छ। जुन सम्पूर्ण पङ्क्तिमा पाइन्छ। कवितामा असामान्य विराम (अनयुजल पजेज) पाइन्छ। तर, हर्षले हाँसिरहेछ आँखाको नानी यसमा तर पछि त विश्राम छ नै हर्षले हाँसिरहेछ र आँखाको नानी पछि पनि असामान्य विराम पाइन्छ। असामान्य विराम पनि लय सिर्जनाको अर्को कारक तत्त्व हो।

४.२ आवृत्ति तथा समानान्तरता

आवृत्ति वा समानान्तरता गद्यकवितामा लय सिर्जना गर्ने अर्को महत्त्वपूर्ण आधार हो। समान वर्णदेखि समान शब्द, पदावली, वाक्यांश, वाक्य र अनुच्छेदहरू दोहोरिनु नै आवृत्ति हो। आवृत्तिले कवितामा आद्यानुप्रास, मध्यानुप्रास र अन्त्यानुप्रासको भूमिका निर्वाह गर्दछ। जसका कारण गद्यकवितामा लय सिर्जना हुन्छ। कवितामा श, म, क, न, व, घ, र जस्ता वर्णहरूको आवृत्ति भएको छ। शुभ्र, शान्त र स्निग्धमा श/स को आवृत्ति, शारदीय धाममा : आफ्नो कौमार्य छरेर को शा, घा, मा, आ, मा को सन्दर्भमा अध्वनिको आवृत्ति पाइन्छ। यस्तै सुन्दर, नवयुवती, शुभ्र जस्ता शब्दमा उ ध्वनिको आवृत्ति पाइन्छ। यी ध्वनिका आवृत्तिले कवितामा आन्तरिक लय सिर्जना गराएको छ। स्नान गरेर-कौमार्य छरेर, थकित-थकित भैं, चकित-चकित भैं, मुस्कुराइरहेको-नवयुवतीको-मैनबत्तीको (१), वेदनाको पानी-आँखाको नानी, आएर-उठाएर, निहालिरहेको-पुत्रवतीको-मैनबत्तीको (२) र धप्प-धप्प, तप्प-तप्प, बलिरहेछ अनुहार-ढलिरहेछ अश्रुधार, विधवाको-पतिको-मैनबत्तीको (३) मा अन्त्यानुप्रास र आद्यानुप्रास आएको छ। यसले कवितामा लय उत्पन्न गराउन महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ।

कवितामा सुरुदेखि अन्त्यसम्म ४ पटक आएको शुभ्र, शान्त र स्निग्ध : शिखा मैनबत्तीको पङ्क्तिको आवृत्तिले कविताको लय सिर्जनामा महत्त्वपूर्ण भूमिका सिर्जना गरेको छ। यो वाक्य तथा पङ्क्तिको आवृत्ति हो। यसैगरी कवितामा मानौँको आवृत्ति (३ पटक), भैं को आवृत्ति (२ पटक), एउटै शब्दको दुईपटकसम्म आवृत्ति (थकित-थकित, चकित-चकित, एकलै-एकलै, धप्प-धप्प, तप्प-तप्प) भएको छ र यसले लय सिर्जनामा सहयोग पुऱ्याएको छ।

४.३ विचलन

भाषा वा व्याकरणका मानक र प्रचलित नियमहरूको उल्लङ्घन विचलन हो। विचलन सार्थक र उद्देश्यपूर्ण (अर्थविशिष्टताका लागि) गरिन्छ। कवितामा भाषिक सौन्दर्यको विशिष्ट स्वरूप निर्माण गर्ने महत्त्वपूर्ण शैलीगत आधार विचलन हो। कोशीय विचलन, व्याकरणात्मक विचलन, ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलन, प्रयुक्त विचलन जस्ता विचलन कवितामा पाउन सकिन्छ। प्रस्तुत कवितामा व्याकरणात्मक विचलन पाइन्छ। कविताको थालनी नै व्याकरणात्मक विचलनबाट गरिएको छ। शुभ्र, शान्त र स्निग्ध : शिखा मैनबत्तीको पङ्क्तिको विन्यासलाई पदसङ्गीतमा रूपान्तरण गर्दा मैनबत्तीको शिखा शुभ्र, शान्त र स्निग्ध छम्चने हुन्छ तर कवितामा यसको विन्यास पदक्रम विचलनमा गरिएको छ र फलस्वरूप कवितामा लय सिर्जना गराउन सहयोग पुगेको छ।

सबैभन्दा बढी कवितामा पदक्रम विचलन देखिन्छ। उदाहरणका लागि-

एकलै-एकलै मुस्कुराइरहेको

अनुहार हो यो कुनै

सुन्दर नवयुवतीको

यसलाई पदक्रममा मिलाउँदा यो एकलै-एकलै मुस्कुराइरहेको कुनै सुन्दर नवयुवतीको अनुहार हो भन्ने हुन्छ तर यसो भएको छैन। कतिपय सन्दर्भमा धेरै एउटै वाक्य पनि धेरै पंक्तिहरूमा रहेको छ। जसमा पदक्रम विचलन रहेको छ, जस्तो :

घोर पीडामा पनि

शिर अलिक उठाएर

नवजात शिशुलाई निहालिरहेको

सन्तुष्ट आँखा हो यो

कुनै पुत्रवतीको

यसलाई पदक्रममा राख्दा, यो घोर पीडामा पनि शिर अलिक उठाएर नवजात शिशुलाई निहालिरहेको कुनै पुत्रवतीको सन्तुष्ट आँखा होहुन्छ। यसले कवितामा लय सिर्जना गरेको छ।

४.४ शब्दहरूको वैपरीत्यमूलक प्रयोग

समान ध्वन्यात्मक उच्चार भएका विपरीत अर्थबोधक शब्दहरूको प्रयोगबाट पनि कवितामा लय सिर्जना हुन्छ। कवितामा भाव र लयमा मिठास थप्न शब्दहरूको वैपरीत्यमूलक प्रयोग गरिन्छ। यस्तो प्रयोगमा समान ध्वनिको आवृत्तिबाट गद्यकविताको मुक्त लयले एउटा निश्चित आकार ग्रहण गर्दछ। कविताको सन्दर्भमा आएको थकित-थकित भैं, चकित-चकित भैं (थकाइले थाकेको तथा सुषुप्त अवस्थालाई र चकितले हौसिएको वा जागृत अवस्थालाई संकेत गर्दछ), आँखाभरि वेदनाको पानी-तर, हर्षले हाँसिरहेछ आँखाको नानी (यहाँ हर्ष र वेदनाको विपरीत सन्दर्भमा पानी र नानीको सन्दर्भ आएको छ), धप्प-धप्प बलिरहेछ, तप्प-तप्प ढलिरहेछ (धप्पले बल्लुको र तप्पले ढल्लुको विपरीत सन्दर्भलाई देखाएको छ), सुहागरात र स्वर्गीय पतिको (विवाह र मृत्युको विपरीत सन्दर्भलाई देखाएको छ।) शब्दमा व्यञ्जनाको तहमा एउटी नारीको तीन तह (कुमारी, आमा र विधवा) लाई बोध गराए पनि अभिधाको तहमा यसले विपरीत सन्दर्भलाई देखाएको छ। जसले कवितामा लय सिर्जना गराएको छ।

४.५ लेख्य चिन्हहरूको प्रयुक्ति

लेख्य चिन्हहरूको प्रयुक्ति गद्यढाँचाको निर्देशक आधार हो। लेख्य चिन्हहरूले गति, यति र लयलाई व्यवस्थित गर्दछ। कवितामा अल्पविराम, अर्द्धविराम, पूर्णविराम, प्रश्नचिन्ह, विस्मयसूचक चिन्ह, रिक्तताबोधक चिन्ह आदिको प्रयोगअनुसार वाचन र वाचनअनुसार लयचेतना निर्माण हुन्छ। प्रस्तुत कविताको सन्दर्भमा ७ ठाउँमा पूर्णविराम (।) र अल्पविराम (,) तथा ५ ठाउँमा योजक (-) (थकित-थकित भैं, चकित-चकित भैं, एकलै-एकलै, धप्प-धप्प, तप्प-तप्प) चिन्हको प्रयोग गरिएको छ। यसले कवितामा विशेष जोड उत्पन्न भई लय सिर्जना गराएको छ। यसका साथै कवितामा आएको मानौं, भैं, जब कि, तर जस्ता पदहरूले पनि लय सिर्जनामा थप सघाउ पुऱ्याएको पाइन्छ। यिनै माथिका सन्धबाट माथिको कविता मैनबत्तीको शिखामा लय सिर्जना भएको छ।

५. निष्कर्ष

कविताको साङ्गीतिक अन्तर्प्रवाह नै काव्यिक लय हो। लय भाषाको ध्वन्यात्मक स्वरूपबाट निर्माण हुन्छ। लयलाई कविताको निजी, मौलिक र अनिवार्य तत्व मानिन्छ। पद्य कवितामा छन्दगत अनुशासनद्वारा लय निर्माण हुन्छ भने गद्य कवितामा पङ्क्ति विन्यास, आवृत्ति, विचलन, लेख्य चिन्हहरूको प्रयोग, सम्बोधक शब्दको प्रयोग, निदर्शक शब्दको प्रयोग आदिले लय सृजना गरेका हुन्छन्। गद्य कवितामा लय निर्माण गर्ने यिनै आधारबाट कवि शेरचनको मैनबत्तीको शिखा कवितालाई हेर्दा यसमा मौलिक, प्रवाहमय र मुक्त लयको विशिष्टता पाउन सकिन्छ। नारीको जीवन सन्दर्भका साथै

मानवको जीवन चक्रको भावलाई विशिष्ट मुक्तलयका माध्यमबाट यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको छ। तसर्थ लय विधानका दृष्टिले यो कविता सफल, प्रभावकारी र सुन्दर रहेको छ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

गौतम, देवीप्रसाद र प्रेमप्रसाद चौलागाईं, भाषा विज्ञान, काठमाडौं : पाठ्य सामग्री पसल, २०६७।

गौतम, देवीप्रसाद, 'ध्वनिपद्धति र लयविधान', के.एम.सी. जर्नल (अङ्क १), २०६८, पृ.११-१६।

गौतम, लक्ष्मणप्रसाद, कविताको सैद्धान्तिक विमर्श, काठमाडौं : पाठ्य सामग्री पसल, २०६९।

ढकाल, विप्लव, 'समकालीन नेपाली कवितामा भाषिक विचलन', प्रज्ञा, काठमाडौं : ने.प्र.प्र.२०५०, पृ.७८-८१।

लुइटेल्, खगेन्द्रप्रसाद, कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास, काठमाडौं : ने. रा. प्र. प्र., २०६०।

शेरचन, भूपि, घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे, बाह्रौं संस्क., ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन, २०६४।

Email : newvision.paneru@gmail.com